



Φίλτατε κ. Ἀρσένη,

Ἀνοιξατε, παρακαλῶ, τὰς στήλας τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμερολογίου σας, ἵνα ἐννοήσωσι μετὰ τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ καὶ οἱ ἱστορικοὶ, τὰς ἀτελείας τῶν ἔργων των, ἵνα προσθέσῃτε, σεῖς πρῶτος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ αἵματος τοῦ δράματος τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, μίαν ἐτι σελίδα ἀξίαν νὰ μὴ μένῃ ἐπὶ πλεον εἰς τὰ σκότῃ τῶν παραδόσεων, ἵνα ἐν τέλει προσθέσῃτε εἰς τὸν ὑπολογισμόν τοῦ αἵματος, ὅπερ ἐπότισε τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Θεσσαλίαν, ἱκανοὺς στατήρας ἐκ τοῦ χυθέντος ὑπὸ τῶν διὰ προδοσίας σφαγέντων θυμάτων ἐν **Προμύριῳ τοῦ Πηλίου** κατὰ τὴν 8 Μαΐου 1823.

Τοιοῦτω τρόπῳ, φίλε κ. Ἀρσένη, δίδεται μοι εὐκαιρία, ὅπως καὶ πρὸς τὴν γενέτειραν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν προπατόρων μου γῆν ἐκτελέσω καθήκον ἱερὸν, γνωρίζων τῷ Ἑλληνικῷ Λαῷ, ὅτι τὸν ζεῖδωρον τῆς ἐλευθερίας ἀέρα καὶ αὐτὸ τὸ Πῆλιον ἐξηγόρασεν, ὡς πᾶσα ἡ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἀποτινάξασα Ἑλληνικὴ γωνία, δι' ἀγώνων καὶ θυσιῶν, καὶ, ὅτι τὸ εἰς τοὺς πολλοὺς ἀγνωστον Προμύριον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἑκατόμβας εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, δυναμένης εὐγλώττως νὰ διαψεύσωσι τοὺς ἐπιπολαιῶς φρονούντας, ὅτι κατὰ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἔθνιδμοῦ ἡμῶν κοινὸν ἀγῶνα δὲν ἠγωνίσθη δῆθεν ἡ Θεσσαλία ὅσον ἄλλα Ἑλληνικὰ διαμερίσματα.

Χαράσσων κατωτέρω ὀλίγας μόνον γραμμὰς περὶ τῶν ἐν Προμύριῳ κατὰ τὰ ἔτη 1821—1823 συμβάντων, εὐελπιστῶ, ὅτι ἐν ἄλλῃ εὐκαιρία θέλω δυναθῆ νὰ συνεχίσω τοὺς κατὰ τὸ 1854 καὶ 1878 ἀγῶνας τοῦ Πηλίου.

Δέξασθε, παρακαλῶ, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως  
μεθ' ἧς διατελῶ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26ῃ Ὀκτωβρίου 1895

(Ἐκ Προμυρίου)

## Ἡ ΣΦΑΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΜΥΡΙΟΥ

(8 Μαΐου 1823)

«Εἶδ' ὁ φαιδρὸς οὐρανὸς σου σκηνὰς τραγικὰς κ' ἀπεικταίας,  
«Εἰς στεναγμοὺς γοερούς οἱ τραχεῖς σου ἐρράγησαν βράχοι,  
«Κ' ἡ τῶν τυράννων πνοὴ τὰ ἀμυαία σου ἔσθριε κάλλι.  
Θ. ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ (Ἐκ τῆς Λίου δούλης).



ἮΝ ὑπαρξίν τοῦ Προμυρίου\*—ὅπερ εἶνε τὸ ἔσχατον τῶν πρὸς μεσημβρίαν ἀνατολικῶν χωρίων τῆς ἐν τῷ Πηλίῳ Μαγνησίας, χωριζόμενον διὰ μικρῶν λόφων ἀπὸ τοῦ δυτικωτέρου Λαύκου, ἔδρας τοῦ δήμου Σηπιάδας—οἱ πολλοί, ἐὰν μὴ σχεδὸν πάντες οἱ μὴ Θεσσαλοὶ, ἀγνοοῦσι. Κεῖται δ' ἐντὸς φάραγγος ἐν τῷ μέσῳ ζωηροτάτης βλαστήσεως, εἰς μέρος ἱκανῶς ἀπόκεντρον, ὅπερ οἱ πρό τιγων ἑκατονταετηρίδων πρῶτοι ἰδρυταὶ αὐτοῦ ἐξελέξαντο, ἀκριβῶς χάριν τῶν ἰδιοτήτων του τούτων, ἵνα ἀποφύγῃσι τὰ ἀρπακτικὰ βλέμματα τῶν ληστοπειρατῶν, οἵτινες ἐμάστιζον τότε τὰς Θεσσαλικὰς ἀκτάς. Τὸ Προμύριον, συγκοινωνοῦν διὰ Μηλίνης ἐκ τῆς δυτικῆς τοῦ Πηλίου πλευρᾶς, καὶ διὰ τοῦ Πλα-

\* Κοινῶς «Μπρομῦρι», κατὰ τινες παραγόμενον ἐκ τοῦ Πρὸ τῶν Μυρῶν ἢ Πρὸ τοῦ Μύρμηκος, ὑψάλου παρὰ τὴν ἄκραν Σηπιάδα, Ἐλευθέρῃ σήμερον καλουμένης, ἐφ' ἧς κατὰ Ἡρόδοτον ἐξώκειλαν τρεῖς τῶν προσπλευσῶν νηῶν τοῦ Περσικοῦ στόλου.

τανῶ ἐκ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, γαιτνιάζει μετὰ τῆς Σκιαθοῦ, ἐξ ἧς χωρίζεται διὰ στενῆς λωρίδος θαλασσίας, πορθμῶ ὁμοιοζούσης.

Ἡ σήμερον ἄσημος κωμόπολις ἔχει παρελθόν οὐχὶ ἄγνωστον εἰς τὴν μυθολογίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ὁ ἔρωτομανῆς Πηλεὺς μόνον ἐπὶ τῆς Σηπιάδος ἄκρας καὶ ἐντὸς τοῦ κόλπου αὐτῆς μυχοῦ, μετὰ τὰς μεταμορφώσεις του εἰς ὕδωρ, πῦρ, λέοντα, καὶ δράκοντα ἐν τέλει, κατόρθωσε νὰ κατακτήσῃ τὴν σκληροκάρδιον Νηρηίδα Θετίδα, τὴν μητέρα τοῦ Ἀχιλλέως, ἣτις ἀπέφυγε τοὺς μετὰ θνητῶν ἔρωτας, διότι εἶχε κακομάθει ἀπὸ τὰς ἐρωτικὰς τῶν θεῶν περιποιήσεις; Ἀλλὰ καὶ τίς, ἀπὸ τοῦ μαθητικοῦ του ἔτι βίου, δὲν διετήρησε ζωηροτάτην τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἄκρας Σηπιάδος\*\* ἐφ' ἧς συν-ετρίβη ὁ Περσικὸς στόλος; Τῆς ἀρχαίας κόμης Σηπιάδος, ἐκεῖ που κειμένης, καὶ εἰς δίωρον ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ Προμυρίου ἀπόστασιν, κατοικηθείσης δὲ μέχρι τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, οὐδὲν ἄλλο ἔχνος σώζεται μέχρι σήμερον, ἐκτὸς φρουρίου Βυζαντιακοῦ, Παλαιοκάστρου καλουμένου, τὰ πρὸ τῶν παραλιῶν ὅμως σήλαια ἀνακαλοῦσι τῷ διαβάτῃ τὸ τοῦ Εὐριπίδου:

«ἐλθὼν παλαιᾶς χοιράδος  
κόλον μυχὸν  
Σηπιάδος..

(Ἄνδρ. 1266)

Οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα καὶ ἄοριστα γινώσκωμεν ἐκ βιβλίων περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Προμυρίου κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, διότι οἱ μὲν ἄλλοι ἱστορικοὶ οὐδὲν εἰδικῶς περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσιν, ὁ δὲ κ. Ν. Γεωργιάδης ἐν τῇ «Θεσσαλίᾳ» (σ. 210) μόνον τὰς λέξεις ταύτας: «Τὸ χωρίον ταῦτο, *ἑποστὰν μεγάλην καταστροφὴν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, δὲν ἠδυνήθη ἔκτοτε ν' ἀναλάβῃ οὔτε κατὰ τὸν πληθυσμὸν, οὔτε κατὰ τὴν εὐμερίαν τῶν κατοίκων, οἵτινες, καλλιεργοῦντες τὰ κτήματά των, μόλις ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος». — Ἀλλὰ πᾶς, ἐκεῖ μεταβαίνων, πολλὰ παρὰ τῶν γερόντων μανθάνει ἔθεν οὐχὶ ἐξ ἐπιθυμίας ἢ ἐκ πατριωτικοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὅπως ὑμνήσω τὸ Προμύριον, οὔτε ὅπως ἐπέμβω εἰς ξένην πρὸς ἐμὲ σφαῖραν, ἀλλὰ μόνον ἐκ πόθου, ὅπως συντηρήσω διὰ τοῦ ἀθανάτου Τύπου τὰς πληροφορίες, ἃς ὀφείλω εἰς τὰς ἐπιτοπίους μου ἐρεῦνας, εἰς ἔγγραφα ἱστορικά, εὐρεθέντα ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ πατρός μου, καὶ πρωτίστως εἰς ὑπόμνημα, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ συμπατριώτου μου Προμυριώτου κ. Μαργαρίτου Λάλη, ἐθεώρησα καθήκον ἐμὸν νὰ χαράξω ἐν ἡμερολογίῳ Ἑθνικῷ ὀλίγας γραμμὰς περὶ τῆς ἐν Προμυρίῳ σφαγῆς *κατὰ τὴν 8 Μαΐου 1823*.

Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ προταχθῶσι διὰ βραχέων τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς σφαγῆς συμβάντα.

Μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν τοῦ πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὴν ἐξαγρίωσιν τῶν ὀθωμανῶν πολλαχοῦ ἐγένοντο σφαγαί. Τότε ὁ Μαχμουτ Πασᾶς διετάχθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ Πήλιον, ὅπως τὰ πάντα παραδώσῃ εἰς τὸ πῦρ καὶ εἰς τὸν σίδηρον. Κατὰ πρῶτον προσέβαλε τὴν Μακρυνίτσαν, ἧς τοὺς κατοίκους, τοὺς μὴ δυναθέντας νὰ φύγωσιν, ἐφόνευσεν, αἰχμαλωτίσας τὰ γυναικόπαιδα. Τὰ αὐτὰ διέπραξεν εἰς Πορταριάν καὶ ἀπὸ κωμοπόλεως εἰς κωμόπολιν διέτρεξεν ἔλον τὸ Πήλιον, προχωρῶν πρὸς τὸ Προμύριον. Ὅσοι τῶν Πηλιορειτῶν διέφυγον τὴν μάχαιραν τῶν ὀθωμανῶν, μὴ ὄντες συντεταγμένοι, ἐν ἀντιτάξωσιν

\*\* Ἡ ἀπὸ τῆς θέσεως Ἁγίου Γεωργίου μέχρι τῆς βορειότερον κειμένης ἄκρας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου παραλία.

ἀμυναν, ἐκρύβησαν μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Πηλίου καὶ εἰς τὰ παρακείμενα νησίδρια, πολλοὶ δὲ τῶν Προμυριωτῶν προεφυλάχθησαν εἰς Σκιάθον. Οἱ Ὀθωμανοί, εἰσελθόντες εἰς Προμύριον ἐμπυρόλησαν δέκα ἕξ οἰκίας. Μετὰ τὴν γενομένην ταύτην πρώτην καταστροφὴν ὁ Μαχμουὺτ πασᾶς ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς Βῶλον. Ἐκεῖθεν δὲ διεκήρυξεν, ὅτι γορηγεῖ ἀμνηστειὰν καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν χριστιανῶν, οἵτινες, διὰ τῶν τοιούτων ἐπισήμων διαβεβαιώσεων ἐνθαρρυσθέντες, ἤρξαντο ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ἐστίαις των. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἐν Σκιάθῳ ἐγκρίτων Προμυριωτῶν περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα, ἐν οἷς ὁ Εὐάγγελος Δάμτσας μετὰ τῶν τέκνων του Γεωργίου, Κωνσταντίνου, καὶ Νικολάου, ὁ Γεώργιος Φιλάρετος μετὰ τῶν τέκνων του Νικολάου καὶ Δημητρίου, ὁ Λώρης, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Λάλη, καὶ ἄλλοι, δυσπιστοῦντες εἰς τὰ περὶ ἀμνηστειᾶς κηρύγματα, ἐνόμισαν προτιμότερον νὰ μείνωσιν ἐν Σκιάθῳ, ὅπως ὀργανωθῶσι καὶ ἐκεῖθεν ἐπανεέλθωσιν ὡς σῶμα στρατιωτικὸν ἢ ἄλλοι αὐτῶν καταταχθῶσιν εἰς σώματα καὶ συναγωνισθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν ὅπου δῆποτε τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς Προμυριώτης μεταξὺ αὐτῶν, ὁ Γεώργιος Δάμτσας, υἱὸς τοῦ Εὐαγγέλη Δάμτσα, ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ζωῆρῳτῃ διαπράξας τίς εἶδε τίνα πρᾶξιν, εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ φυγαδευθῆ μακρὰν τῶν ὀθωμανῶν, εἰς Ῥωσίαν ἐκεῖ κατατάχθη εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν, ὅπου καὶ προϋδιβάσθη εἰς ὑπαξιωματικὸν (1812—1814). Φύσει γενναῖος, εἶχεν ἐξασκῆθῆ ἐν Ῥωσίᾳ εἰς τὰ ὄπλα, ἐπανῆλθε δὲ εἰς Προμύριον κατὰ τὸ 1818, ὅτε συνεξέυχθη τὴν Χρυσούλαν θυγατέρα τοῦ Γεωργίου Φιλάρετου. Αὐτὸς λοιπὸν ἐγένετο ὁ ἐκ τοῦ προχείρου πρῶτος αὐτοσχέδιος ὀπλαρχηγὸς τῶν Προμυριωτῶν, εἰς τὸ σῶμα δὲ αὐτοῦ κατατάχθησαν οἱ ἀδελφοὶ του, ὁ Νικόλαος Γ. Φιλάρετος καὶ τινες Μακεδόνες. Ἐφοπλίσας καλῶς μίαν γολέταν, ὡς ἄλλος Δάμπρος Κατσόνης, ἐφόρμα μετὰ τῶν γενναίων Προμυριωτῶν του, ὅτε μὲν δι' ἀποβάσεων εἰς τὰ παράλια τῆς Θετταλομαγνησίας, ὅτε δὲ προχωρῶν μέχρι Χαλκιδικῆς καὶ ἄλλοτε μέχρις αὐτοῦ τοῦ κόλπου τῆς Ἀταλάντης. Τὸ ἐπίνειον τῶν θαλασσιῶν ἄρματωλῶν ἦτο ὁ Ἅγιος Γεώργιος τῆς Σηπιάδος καὶ οἱ διάφοροι ὄρμοι καὶ ὀρμίσκοι τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Σκιάθου. Ἐκεῖθεν δὲ παρηνώχλουον παντοιοτρόπως τοὺς ὀθωμανοὺς καὶ ἰδίως τοὺς ἐν Λεωνίοις, ἐνθα κατοικοῦν τριακόσαιο περίπου οἰκογένειαι ὀθωμανῶν. Οὕτω ἡ γολέτα τοῦ Γεωργίου Δάμτσα τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κληθέντος «Ζορμπᾶ» (Αὐθαιρέτου), ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπωνομάσθησαν διὰ τοῦ ἰδίου ἐπωνύμου καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ του, Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος Ζορμπᾶς, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγένετο τὸ φόβητρον τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τοῖς περιχώροις αὐτῆς ὀθωμανῶν, οἵτινες, πληροφορηθέντες ἐκ προδοτῶν, ὅτι τὸ σῶμα κατὰ τὸ πλεῖστον συνέκειτο ἐκ Προμυριωτῶν καὶ ὅτι τὸ ὀρμητήριον αὐτῶν ἦτο τὸ Προμύριον μετὰ τῶν ἐπίνειων του, ἔστρεψαν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν προσοχὴν των. Κατ' ἀρχὰς προσεπάθησαν διὰ τῆς πειθοῦς, δι' ὑποσχέσεων ἀπατηλῶν περὶ ἀμνηστειᾶς καὶ παντοίων ἄλλων τεχνασμάτων, ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν διάλυσιν τοῦ ἄρματωλικοῦ ἐκείνου καὶ ἐπιρῶντος σώματος τῶν ἐπιλέκτων θαλασσομάχων Προμυριωτῶν. Ἀποτυχόντες ἐχαρκτηήρισαν τὸ Προμύριον ὡς κλεπτοχόριον καὶ ἄπιστον πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του, ἀπεφάσισαν δὲ τὴν ἐξολόθρευσίν του κατὰ τοὺς περὶ ἀπιστατῶν ὀθωμανικῶν νόμους· τούτου ἕνεκεν ἐπεζήτησαν τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν πρὸς πυρόλησιν τῶν οἰκιῶν καὶ καταστροφὴν τοῦ καταφυγίου τῶν ἀπίστων, ὅπερ καθίστατο λίαν ἐπικίνδυνον ὡς ἐκ τῆς γειτνιασεῶς του μετὰ τῆς Σκιάθου.

Ἐν ἔτει 1823 διετάχθη ὁ Λουμπουτ Πασᾶς Γκένεας νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ποφασθέντα ἐν μυστικότητι. Ἐλαβε τὴν διαταγὴν νὰ καταστρέψῃ τὸ Προμύριον

καὶ τοὺς Προμουριώτας, νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἅπαντα τὰ γυναικόπαιδα καὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ μέρος τῶν Τρικέρων, ἵνα καταλάβῃ καὶ τὴν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου τόσῳ ὄχρῳ ἐκείνην θέσιν. Ἐχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατῶν ἐξ ὀκτακισχιλίων ἀνδρῶν, ἀνεχώρησεν ἐκ Βώλου τὴν πρωΐαν τῆς 6ῆς Μαΐου 1823 καὶ κατεσκήνωσε τὴν ἐσπέραν παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Λυφοκάστρου, ἐνὸς ἐκ τῶν ὄρμων τῆς Ἀργαλαστῆς. Τὴν ἐπιούσαν ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν αἰφνιδίως περὶ τοὺς τετρακοσίους ἰππεῖς καὶ πεζοὺς, οἵτινες ἀφίκοντο εἰς Προμύριον περὶ τὴν μεσημβρίαν. Οἱ Προμουριῶται, ἀγνοοῦντες τὰ κατ' αὐτῶν τεκταινόμενα, ὑπεδέχθησαν τὸν Ὀθωμανικὸν στρατὸν στερούμενοι δυνάμεως, ὅπως ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν, τοῖς παρεχώρησαν καταλύματα καὶ τροφὰς δι' αὐτοὺς τε καὶ τὰ κτήνη των. Ὅταν δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ, παρὰ τὰς πληροφορίας των, εἶδον ὅτι τὸ Προμύριον δὲν ἦτο μικρὸν καὶ εὐάλωτον ὑπὸ μικρᾶς δυνάμεως χωρίον, ὡς τοῖς εἶχε παρασταθῆ, ἀλλ' ὅτι ἦτο κωμόπολις, ἔχουσα τετρακοσίας οἰκίας καὶ χιλίους πεντακοσίους κατοίκους, ἐνόμισαν ὅτι ἀλλαγῶν ἦτο τὸ παρ' αὐτῶν ζητούμενον χωρίον ὅταν ἐβεβαιώθησαν περὶ τῆς πλάνης των, ἐθεώρησαν ἐαυτοὺς ἀνεπαρκεῖς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιβούλων σχεδίων των. Καλέσαντες περὶ τὸ μεσονύκτιον τοὺς προὔχοντας, ὠμίλησαν πρὸς αὐτοὺς εὐγενῶς, ὅτι ἀναχωροῦσιν ἐκεῖθεν, ἵνα μὴ γείνη εἰς αὐτοὺς ζημία διὰ τῆς περαιτέρω διαμονῆς των, ἀλλὰ τοὺς διέταξαν νὰ προσέχωσι τοὺς ἐπιδρομεῖς συμπατριώτας των, νὰ μὴ ἔχωσι σχέσιν τινὰ μετ' αὐτῶν καὶ νὰ καταγγέλλωσιν εἰς τὰς ἀρχὰς πάντων πρᾶξιν των, διότι ἄλλως ἠπειλήθησαν, ὅτι θέλουσι τιμωρηθῆ αὐστηρῶς. Οὕτω μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν προσκόπων τούτων Ὀθωμανῶν ἐξαπατηθέντες οἱ ταλαίπωροι Προμουριῶται ἐκοιμήθησαν ἡσύχως ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι εἶχον διασφύγι, τότε τοῦλάχιστον, πάντα κίνδυνον.

Οἱ ἐπανελθόντες εἰς Λυφοκάστρον ἐξέθηκαν τὰς ἐντυπώσεις των καὶ ὅτι ἡ σφαγὴ δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη ἄνευ πολυαριθμοῦ στρατοῦ. Αὐθρῆι διετάχθη σῶμα ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ οἱ ἐκ Λαρίσσης Μπέϊδες, ὅπως ὀδεύσῃ πρὸς τὸ Προμύριον.

Ἡ ζῶηρὰ τῶν περιχώρων αὐτοῦ βλάβησις, ζῶηροτέρα καθισταμένη ὡς ἐκ τῆς ἀνοίξεως, ἔλαμπε πανταχόθεν καὶ ἡ ὑπερήφανος Σηητιάς, ἥτις εἶδε τὸν Περσικὸν στόλον συντριβόμενον καὶ ταπεινούμενον παρὰ τὰς ἀκτὰς αὐτῆς, κατωπτρίζετο ἐντὸς τῶν διαυγῶν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ὑδάτων, ὅτε τὰ ἐν Προμυρίῳ θύματα, ἀμερίμνως ἀνοίγοντα τοὺς ὀφθαλμούς των, μετὰ τὰ ἠδέα των ὄνειρα, ἅτινα εἶχε προκαλέσει ἡ μετ' εὐγενείας ἀπομάκρυνσις τῶν ὑποκριτῶν Τούρκων, εἶδον τὴν ἑαυτῶν κωμόπολιν σύμπασαν, περικυκλουμένην πανταχόθεν καὶ αἰφνιδίως ὑπὸ τῶν πεντακισχιλίων δημίων των. Ἀγνοοῦντες τὰ προδοτικὰ αὐτῶν σχέδια ἢ προσποιούμενοι, ἐξῆλθον οἱ Προμουριῶται εἰς ὑπάντησιν τῶν ἐρχομένων, πρὸς οὓς ἐχορήγησαν ὅσα ἠδυνήθησαν καταλύματα. Ἐπὶ ὥρας δύο προσηγέθησαν φιλοφρόνως οἱ Ὀθωμανοὶ, οἵτινες ἐφάνιντο ζητοῦντες πληροφορίας περὶ τῶν ἐπιδρομῶν συμπατριωτῶν των, οὓς κατηγόρουσαν ὡς ἀποστάτας καὶ ἐπαναστάτας κατὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὡς κακοποιοὺς καὶ ταραξίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ πληθυσμοῦ. Ἄλλ' οὐδὲν κατὰ τῶν ἐν Προμυρίῳ κατοικοῦντων ἐφάνιντο σημεῖον δυνάμενον νάνησυχῆσθαι αὐτοὺς, ὅτε αἰφνιδίως ἐδόθη τὸ σύνθημα τοῦ αἵματηροῦ καὶ φρικαλέου ἐν Προμυρίῳ δράματος διὰ τριῶν πυροβολισμῶν. Πάραυτα ἐξ ὄλων τῶν σημείων ἐξαγριωθέντες ἐφόρησαν οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ ἤρξαντο λεηλατοῦντες πᾶν ὅτι πολῦτιμον ἠδύνατο νὰ ἀρπάσωσιν ἐκ τῶν Χριστιανῶν. Ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς ἀνδρας χρήματα, ἀπειλοῦντες, ὅτι ἤθελον αἰχμαλωτίσει τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά των, καὶ ὅτι ἤθελον μεταφέρει αὐτάς εἰς Βελεστίνον, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξαγορασθῶσι βραδύτερον.

Ἄνεξήτου εἰς τὰ κατώγεια μὴ τυχὸν εἶχον χωθῆ ἐκεῖ χρήματα ἢ ἄλλα πολύτιμα σκεύη, ταῦτα δὲ ἀνευρίσκοντες ἐλάμβανον ἀγρίως. Μετὰ τινα ὥραν, ὅτε πλέον ἐνόμισαν, ὅτι εἶχε περατωθῆ ὁ πρῶτος σκοπὸς τῆς ἐκεῖσε μεταβάσεως των, ἐδόθη τὸ δεύτερον σύνθημα τῆς γενικῆς σφαγῆς... Τότε ἤρξατο ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ ὀδυρμὸς τῶν ἀγρίως σφαζομένων ἀνδρῶν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν συζύγων, ἃς ἀπέσπων καὶ ἠχμαλωτίζον, πρὸ τῶν θρηγούντων τέκνων των, ἅτινα οὐμώζοντα ἐπίσης ἐκράτουν ὑπὸ φύλαξιν, ἵνα μεθ' ἑαυτῶν τὰ παραλάβωσι βραδύτερον. Ἐνῶ τὰ θύματα ἔπλεον εἰς τὸ αἷμά των, τὸ πῦρ ἐτίθετο εἰς τὰς οἰκίας, ὁ καπνὸς δὲ τῶν πανταχόθεν ἀναπτομένων πυρκαϊῶν ἐκάλυπτε τὸν οὐρανὸν καὶ ἔκρυπτε τὸν ἥλιον τοῦ Μαΐου, ὡσεὶ ἀποκρύπτων ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πλάστου τὰς φρικαλεότητας, ἃς ἐτέλουν ἐκεῖ πλάσματά του κατ' ἀθῶων θυμάτων...

Ἡ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καταστρεφόμενη κωμόπολις ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο πλουσία, κεκοσμημένη ὑπὸ καλλικτίστων οἰκιῶν καὶ κατοικουμένη ὑπὸ χιλίων πεντακοσίων τούλάχιστον ψυχῶν. Ἐν ἀκαρεὶ οἱ μὲν Προμυριῶται σφαγέντες ἐπότισαν διὰ τοῦ αἵματός των τὴν δούλην Σηπιάδα, τὸ δὲ Προμύριον ἀπηνθρακώθη καὶ κατηρειπώθη\* πᾶσαι αἱ γυναῖκες ἠχμαλωτίσθησαν, πωληθεῖσαι βραδύτερον εἰς τὰς διαφόρους τῆς Τουρκίας πόλεις, τὰ δὲ δυστυχῆ παιδία ἠνάγκασαν νὰσπασθῶσι τὸν Ἰσλαμισμὸν.

Ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐζώγρησαν περὶ τοὺς τριάκοντα, οὓς ἔσφαξαν εἰς θέσιν Κλίστην, καὶ τὰ μὲν πτώματά των ἔρριψαν εἰς τὸ ἐκεῖ ῥεῦμα, ἵνα κατασπαράξωσι καὶ καταβροχθίσωσιν οἱ κύνες, οἱ θῶες καὶ οἱ κῶρακες, τὰς δὲ κεφαλὰς αὐτῶν παραλαβόντες μετέφερον εἰς τὸν Πασᾶν, εἰς δὲ εἶπον, ὅτι ἦσαν δῆθεν αὐτοὶ οἱ ταραξίαι καὶ τοῦτο διὰ τὰ λάβωσιν ἀμοιβὰς (μπαξία).  
 \* Ὅταν οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ Τοῦρκοι εἶδον τοὺς συναδέλφους των, ἐπανελθόντας καὶ φέροντας πλούσια λάφυρα, ἔτρεξαν καὶ ἐκεῖνοι καὶ ἤρπασαν ὅτι εὔρον, μεθ' ὃ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐπανῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον.

Μετὰ τὴν ἀπομάχρυνσιν τῶν Ὀθωμανῶν ἐξῆλθον ἀπὸ σπῆλαια καὶ ἄλλας κρύπτας ἐν ὄλῳ περὶ τοὺς 28, καὶ τινες ἐκ τῶν ἐξοχῶν των (Καλυβίων), εἰς ἃς κατὰ σύμπτωσιν εἶχον μείνει τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, ὥστε ἐν ὄλῳ μόνον τεσσαράκοντα ἐπέζησαν τῆς φοβερᾶς καταστροφῆς τῆς 8<sup>ης</sup> Μαΐου 1823, οἵτινες ἐσπῆλθον εἰς τὰς πυρποληθείσας οἰκίας των, πατοῦντες ἐπὶ τῶν πτωμάτων προσφιλῶν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ νέοι ἰδρυταὶ τοῦ ἀνακαινισθέντος βραδύτερον Προμυρίου, εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ εὐάριθμοὶ τινες, ἐξαγορασθέντες καὶ ἐλευθερωθέντες ἐν Βόλῳ ὑπὸ τοῦ Χατζῆ Ἀτέμη καὶ τοῦ Γλακοῦπ Ἀγᾶ καὶ ἐν Λαρίσση ὑπὸ τοῦ Νασιπ Μπέι. Οἱ διασωθέντες οὕτω καὶ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπανελθόντες μετὰ τινα χρόνον, ἦσαν περὶ τοὺς διακοσίους ἀνδρας, γυναῖκας καὶ παιδία. Βραδύτερον ἦλθον ἄλλοι ἐξ ἄλλων χωρίων τοῦ Πηλίου, ἐκ Λαύκου, Δράκκις, Βώλου, Βυζίτσης, Ἀγίου Λαυρεντίου καὶ ἄλλων μερῶν, καὶ κατώκησαν ἐν Προμυρίῳ, ὅπερ ἐν τούτοις, εἰ καὶ παρῆλθον ἔκτοτε ἐβδομήκοντα καὶ δύο ἐνιαυτοί, δὲν ἔχει ἐτι πλείονας τῶν 300 οἰκιῶν, οὔτε ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἀρχαίαν του ἀκμὴν ἠδυνήθη διότι οἱ μὲν ἐνεργὸν λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἐν ἄλλοις μέρεσι τῆς Ἑλλάδος ἐπανάστασιν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῆς, ὡς αἱ οἰκογένειαι Ζορμπᾶ, Φιλαρέτου, Λώρη καὶ ἄλλων, δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐνθα ἦθε-

\*. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐπυρπολήθησαν αἱ οἰκίαι τῶν Ζορμπαδαίων, τοῦ Γεωργίου Φιλαρέτου καὶ ὄλων τῶν ἄλλων πρωταϊτιῶν καὶ ὀδηγῶν τῶν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐπαναστατῶν θαλασσομάχων.

λον καταδιωχθῆ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ἔμειναν ἐν τῇ ἐλευθερωθείσῃ Ἑλλάδι, ἀναμένοντες καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος... αἱ αἰχμαλωτισθεῖσαι γυναῖκες ἔμειναν ἄγνωστοι εἰς διαφόρους γυναικωνίτας Ὀθωμανῶν ὡς θαλαμηπόλοι\*, τὰ δὲ παιδιά εἶχον οἱ Ὀθωμανοὶ ἀναγκάσει νὰ ἐξωμώσωσιν, ὧν τινὰ εἶχον κατατατάξει καὶ εἰς τὸν στρατὸν, εἰς δὲ αὐτῶν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πηλίου ἐπανήλθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του, ἀποθανὼν ὡς χριστιανός\*\*, διότι πενήτηχοντα ὀκτὼ παρήλθον ἔτη, ἵνα βλαστήσῃ καὶ ἐν Προμυρίῳ τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, ὅπερ ἐπότισε τὸ αἷμα τῶν σφαγέντων κατοίκων του !

Αὕτη ἐν συνόψει ἡ πυρπόλησις καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ Προμυρίου, ἦν ὅτε ὁ αἰοιδίμος Θεόδωρος Ἀφεντούλης ἤκουσεν ἐπιτοπίως, καθ' ἣν ἐποχὴν τῷ 1854 εὐρίσκειτο ἐκεῖ ὡς ἐπαναστάτης, — τῆς δ' ἐπαναστάσεως ἀρχηγὸς ἦτο τότε ὁ ἐξ Ἀρτεμῆσιου τῆς Εὐβοίας ἀποβιβάσθεις εἰς Πλατανιὰν τῆς Σηπιάδος Νικόλαος Γ. Φιλάρετος, ταγματάρχης ἀπόστρατος τῆς χωροφυλακῆς καὶ ἀρχαῖος συναγωνιστὴς τοῦ Προμυριώτου Κατσώνη, ἦτοι τοῦ Γεωργίου Ζορμπᾶ, — δακρύσας εἶπεν, ὅτι ἡ τοῖς πολλοῖς ἄγνωστος ἐκείνη κωμόπολις, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ 1854 ζωηρότατα διετήρει τὰ ἀποτρόπαια ἴχνη τοῦ Τουρικοῦ πυρὸς καὶ σιδήρου, μεγάλως ἠδικήθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, οἵτινες ἀπηξίωσαν καὶ δι' ὀλιγογράμμου ἔτι ἐκθέσεως νὰ ἀναφέρωσι τὴν φρικαλέαν σφαγὴν τῆς 8 Μαΐου 1823.

Ὡς ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἄγνωστοι ἤρωες μένουσιν ἔσσει ἄγνωστοι ἢ τυχαίως περὶ αὐτῶν γίνεται λόγος ἐν σμικροῖς κύκλοις, τὴν δὲ τιμὴν καὶ τὴν δόξαν ἀπολαμβάνουσιν οἱ στρατηγοί, — μακρὰν πολλάκις τοῦ τόπου τῶν μαχῶν ἐν ἀσφαλεῖς μένοντες, — οὕτω συμβαίνει καὶ εἰς τ' ἀπόνετρα χωρία, ἅτινα δὲν ἔτυχον τῆς εὐνοίας τῶν ἱστορικῶν, τῶν μεγαλοποιούντων, πολλάκις καὶ πλέον τοῦ δέοντος, τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των, παραλιπόντων δέ, ἔστιν ὅτε καὶ ἀγνοούντων, τὰ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν τελούμενα !

\* Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1895

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

## ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΜΟΥ

### ΕΝΑ ΔΑΚΡΥ

Ἐκύλισε ἓνα δάκρυ μου θερμὸ  
ἀπὸ τὰ μάτια μου χθὲς βράδῳ  
μ' ἓνα βαθὺ βαθὺ ἀναστεναγμὸ  
κι' ἀνάλαμψε τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι



Κ' ἡ λάμψη ποῦ ἐσκόρπισε — θαρρεῖς —  
ἀκόμα δὲν μπορεῖ νὰ σβύσῃ.....  
μονάχα τὰ σκοτάδια μιᾶς ψυχῆς  
τὸ δάκρυ μου ποτὲ δὲν θὰ φωτίσῃ.

ΛΥΡΑΡΗΣ

\*. Ὁ ἐν Πειραιεὶ ἱατρὸς κ. Ν. Διομήδης, ἐκ Ζαγοράς τοῦ Πηλίου, μ' ἐπληροφόρησε τελευταῖον, ὅτι κατὰ τὸ 1862 εἶχεν ἀνεύρει ἐν Ἀργυροκάστρῳ δύο Προμυριώτισσας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, ὑπηρετούσας ἐν γυναικωνίτῃ ὡς θαλαμηπόλους.

\*\* Ἦτο ἐξάδελφος τοῦ γράφοντος, ὅστις τὸν ἐγνώρισε καὶ προσωπικῶς, πολλὰς παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου περὶ τοῦ πολυκυμάντου βίου του διηγήσεις ἀκούσας.